

կտորներու ընտրութիւններ են : Իրեն տե-
սակին մէջ ընտիր հաւաքածոյ մ'է, որոյ մէջ
կան եւս նշանաւոր տնօնաց եւ բանաստեղ-
ծից հատուածներ, ինչպէս Գամար—Գաթի-
պայի, Պէշկիթաշեանի, Արովեանի : Ա-
ռաջին բաժինն իւր կրօնական օժուած ունի,
իսկ միւս մասերն՝ մանուսկոյ ժողովրդական
բաժինն հետաքրքրաշարժ է եւ կը պարու-
նակէ ռամկական գեղեցկութիւն աշուղներու
սրտառու իղանակներուն :

Հ. Ս. ՍԱՐԵԱՆ

ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Շար. տես յէջ 78)

Մ Ա Ս Ն Բ

Գ Լ Ո Ւ Խ Է

ՈՏ :

4. Իրաւամբ Պիւֆօն ըսաւ. « Ոճը՝ մարդն
է » : Զանազան հզօր հանճարներու մի եւ նոյն
նիւթին վրայ գրուածքը կարգալով՝ ուրեք
ուրեք համանման գաղափարներ ալ գտնե-
լով՝ կը տեսնուի անոնց տարբերութիւնը ա-
նոնց շեշտէն կամ ներշնչութենէն : Ոճով է՝
այսինքն ըմբռնելու՝ զգալու եւ բացատրելու
աարբերութեամբ որ ազգ մ'ուրիշ ազգէ, դար
մ'ուրիշ դարէ եւ անհատը իրարմէ կը տար-
բերին : Միջակ արուեստաւորը անոճ են՝ ու-
րովհետեւ միջակ սահմանէ մ'անդին չեն ան-
ցնիք : Ընկերական յեղաշրջութեանց ամէն
գարազդութիւններուն ընդհանուր չափ մը կայ
որ այն ժամանակին հոգեկան վիճակի միջինն
է : Ան է միջակ արուեստաւորին ալ սահ-
մանն՝ որ կորստեան գատապարտեալ է այդ
միջինին փոխուելովը : Ան ալ ոճ մ'ունի որ
զանազան պարճուածքներու (*procédé*) — թե-
րեւ եւ ճարտարահիւս դարձուածներու — հա-
ւաքածոյ մ'է. բայց չէ բուն իսկ ոճը որ
հոգեկան հոյեան մ'է զոր մեր ձեռքը չէ

ստանալ՝ ինչպէս կապարը չկրնար պղնձի
կամ՝ արծաթի հնչականութիւնն ստանալ :

2. Բայց կարծելու հնչականութիւնն ստանալ,
մեծ հանճարներուն՝ կարօտ ըլլայ յղիւղելու
եւ մշակուելու գիտողութեամբք եւ փորձառու-
թեամբ : Թէ եւ խորը նոյն կը մնայ՝ այլ
շնորհիւ ձեռին՝ զարգացումը կ'աւելնայ եւ
ուղղութիւնը կը զօրանայ :

3. Ոճ բառն ուրիշ իմաստ մ'ալ ունի.
մինչեւ հեղինակի մը ժամանակը երեւցած
մեծ հանճարներուն դարէ վար աւանդութիւնը
կան որք մարդկային մասց ուլացքին ընդ-
հանուր թոյլքն եւ ուղղութիւնը կը ցուցնեն
եւ կերպով մը խաւային ճամբուն իրեւ նշա-
նահարքն (*jalon*) են : Անձնաւորութեան կո-
րովը պահելէն յետոյ՝ ամենէն աւելի ու-
սումնասիրելի ոճն այն է, վասն զի այդ չափն
իրեւ արգէն ստացեալ յաղթանակ մ'է
մարդկութեան համար :

4. Ընդհանուր ոճի վրայ խօսելու առեմնին՝
արժան է պահ մը համառօտի բացատրել
երկու մեծ բաժանումները որ այնչափ բնդ
երկար եւ սնտոյ վիճաբանութեանց տեղի
տուած են :

Եթէ մարդկային սրտին առ գեղեցիկը
ձկտումը ամենուրեք եւ ամեն տեմն կայ, եթէ
գեղեցկին մեր վրայ զօրածած սուլաւորութիւնը
եւ յարուցած յուզումը ամեն տեղ նոյն բուռն
հաճոյքը կը զօրծեն, եթէ վերջապէս զայն
բնտուելու եղանակը նոյն է՝ այնու որ ամէն
տեղ ներշնչութեան՝ ընտաուր մեծ ձրից եւ
ճշմարիտ յուզման պէտք ունին անոր ըմբռ-
նումն եւ արտայայտութիւնը, սակայն ոչ բնու-
թեան ոչ զգացմանց եւ ոչ իւր յայտնութեանց
մէջ գեղեցիկը միօրինակ չէ, կամ՝ ինչպէս
ըսինք՝ առանձին ազգի մը կամ ժամանակի
մը սեփականութիւնը չէ : Այդ զգացման բար-
զաւանդումն եւ ուղղութիւնը զանազան ուս-
մաններու ենթարկեալ է որոնք կրնան բո-
լորովին տարբեր ճամբաներով գեղեցկին նոյն
տենչալի վայելման տանել զմեզ : Եւ ոչ
այսչափ միայն, այլ եթէ մէկ ցեղին ճաշակը՝
որչափ հրաշալի ալ ենթադրենք՝ ուզէինք
ամբողջ մարդկութեան պարտադրել՝ ոչ միայն
հանճարոյ ասպարէզը սահմանաւորած կ'ըլ-
լայինք՝ այլ նաեւ մարդկութիւնը զրկելով

իւր սահելով զօրութենէն՝ կը զատապարտէինք ամուլ նմանութեան մը՝ որով փոխանակ իւր ներշնչութիւնը բնութեան կամ իւր մտաց մէջ փնտռելու՝ պիտի խնդրէր զայն անխախտ և օսկաւորութիւ քանի մ'օրինակաց վրայ միայն։ Արդ ամէն ազգի մէջ բնական ձիւրք զարգացած են համեմատ կրօնից՝ լեզուին՝ կլիմային՝ քաղաքական նկարագրին՝ աշխարհագրական դիրքից, և այլն։ լուսածիծաղ երկրի մը բնակիչը ոչ կը զգան և ոչ կը գործեն մոռախլապատ մրկոյտ օդոց քնաւ կիրշեալուն նման։ Եւ ինչպէս անհատ մը չկրնար նոյնչափ և նոյն կերպով զգածուիլ իւր մանկութեան երիտասարդութեան և հասուն հասակի մէջ՝ նոյնպէս մարդկութեան ալ բնական չէ որ նոյն կերպով զգածուէր ու բացատրէր ամէն ժամանակաց մէջ։ Թէ՛ միայն զուտ գեղեցիկն սէրը՝ որուն հետամուտ էին Հելլէնք, թէ՛ այժմու ձկտումը դէպ ի հոգեբանական հետազոտութիւն և կրից իրական նկարը՝ մի և նոյն նպատակին կը դիմեն՝ որ է բացատրութիւնը, այս տարբերութեամբ որ հին արուեստին՝ աւելի ընդհանուր, աւելի վերացեալ էր կերպով մը. փոխանակ անհատին որպիսութիւնը բնութելու՝ այն որպիսութեան ընդհանուր և բարձրագոյն հանգամանքը անհատին մէջ կը ներկայացընէր՝ չանալով միանգամայն զայն վեր պահել իրական կեանքէն։ Այս վեհ անգործութիւնն յունաց ոսկեզարուն յատուկ նկարաբազրին է։ Նախնիք, կ'ըսէ Պիտագոր, այնչափ գեղեցիկ արձաններ չինեցին որ ընդհանուր հաստիւթեամբ այդ արձանները կը նկատուին իբրեւ ամենէն կատարեալ մարդկային մարմնոյ ճշգրիտ ներկայացումը։ Այդ արձանները որ մարդկային մարմնոյ պարզ ընդօրինակութիւնք էին՝ իսկական տիպարներ զարձան. մասն զի այդ օրինակութիւնք մէկ անհատի վրայէն միայն եղած չէին՝ այլ ամբողջ մարդկային ցեղին՝ այնչափ լաւ պիտուած և այնչափ լաւ նայուած՝ որ չկրցաւ բնաւ մարդ մը գտնուիլ որոյ մարմինն այդ արձաններուն չափ քաջ համեմատուած ըլլայ։ ուստի այս օրինակութեան վրայէն առնուեցան մարդկային մարմնոյ չափերը (*De l'âge viril*)։

5. Այժմու արուեստը՝ շնորհիւ գանազան

պատճառաց՝ որոց զլիաւորքն են բարոյական կենաց և մշտաւարական գործունէութեան զարգացմունք՝ հետամուտ է աւելի խոր և աստիճանաբար անհատը և աւելի բուռն ապաւորութիւններ բնութելու։ Նախնիք իրենց գաղափարներուն իրականացումը նշանաւոր անձնաւորութեան մը մէջ կը բնաւորէին. նորերն անխափ կ'առնուն զայն ամեն միջովայրին մէջ։ «Չկայ մարդ, չկայ գործ, կ'ըսէ Ծօբէնհաուէր, որ իւր կարեւորութիւնը չունենայ. ամենուն քով՝ ամէն բանի մէջէն և բնական կու գայ առանց կամ նուազ՝ մարդկութեան զաղափարը։ Չկայ մարդկային կենաց մէջ պարագայ մը որ անարժան ըլլայ նկարչութեամբ ներկայացուելու։ . . . Նախ խորհելու և թէ գործոյ մը շահեկանութիւնը բնաւ վերաբերութիւն չունի իւր արտաքին կարեւորութեան հետ, և թէ երբեմն մեծ խափր կայ այս երկուքին մէջ։

«Գործոյ մ'արտաքին կարեւորութիւնը կը շափուի իրական աշխարհին մէջ ունեցած հետեւանքներովը։ Իւր ներքին կարեւորութիւնը՝ այն խոր տեսութիւնն է զոր մեր առջեւ կը պարզէ մարդուն իսկութեանն իսկ վրայ լուսաւոր կերպով ցուցնելով մեզ իւր բնութեան մէկ քանի կողմերը որ շատ հեղանոտեալ ճացած են, քանի մը նպատաստար պարագաներ ընտրելով ուր մանաւորութիւնք կը բացատրուին և կ'ընդլայնին։ Արուեստին համար ներքին կարեւորութիւնը միայն արժանիք ունի. արտաքին կարեւորութիւնը պատմութեան անկ է։ Երկուքն ալ բացառապէս աշխատանքի տեսակ են, և կրնան հաւաստաբազուկ անշտալ կամ միացեալ գտնուիլ։ Պատմութեան մէջ զլիաւոր գործ մը ըստ ինքեան նկատուելով կրնայ վերջին աստիճան զուհի ըլլալ, վերջին աստիճան անշտան. և ընդհակառակն աստիճան տեսարան մը կրնայ մեծ իտեական շահեկանութիւն մ'ընծայել՝ եթէ յորդ և պայծառ լուսով մը ցուցնէ մեզ մարդկային էակներ, մարդկային գործեր և բաղձանքներ մինչեւ ամենէն թաքուն ծալքերուն տակ։ Ինչ ալ ըլլան առաջագրեալ նպատակին կարեւորութիւնը և գործին հետեւանքը՝ բնական դէպքը կրնայ նոյն միաւայսպէս զոր օրինակ թէ՛ արուեստեան նա-

խարաքը քարտեսի մը վրայ ծոած իրարմէ կորցել ճգնին հոգիք եւ աղցեք, թէ՛ շինաւ կանը պտիղովի մը մէջ կռուին թվթի խաւ զով եւ կամ բուէ նետելով՝ փայթ չէ. ինչպէս փոյթ չէ թէ արձկած քուէին փայտեայ են կամ ոսկեայ»:

6. Ուրիշ մասնաւոր նկարագիր մը հին եւ նոր մատենագրութեանց մէջ՝ զանազան գեղեցկագիտական ձեւերու տարբեր աստիճանաւ գործածութիւնն է. Հին մատենագրութեանց մէջ հակադրութիւնը այնչափ բուռն չեն: Մարդկային միտքը դեռ թարմ եւ կոյս, ախճան հզօր ցնցմանց պէտք չունի: Ասկից է զպարթեանց եւ արուեստից հնչելն ոսկեղարուն այն մեծազայել անդորրութիւնն որ այդ հրաշակերտաց իրեւ զբոլմն է:

7. Դիտեցէք կ'աղաչեմ որ, զոր օրինակ քերպուցութիւնը կը ոսկի Որբիկական եւ լիւնական տաղերով՝ ի պատիւ դից եւ դիցուհեաց. Համբրտի՛ Երեմիայի եւ Պիտագորասի հետ՝ աստուածաց կը խառնուին դիւրագունը մեծազայն զերով. Սոփակեան հետ զիւցալզունը արգէն մեծ մարդիկ են միայն. Եւրիպիդեսի եւ Արիստոփանի հետ կ'իջնէ մարդկային կրթից եւ ընտանեկան տեսարաններու: Մատենագրական բացատրութիւնն ալ անոր վրայ աստիճանաւ է:

Հնոց եւ նորոց ուրիշ կարեւոր տարբերութիւն մ'ալ՝ պատկերաց շույլութիւնն է. Երբեք յոյն մեծ հեղինակաց մէջ չէք գտներ, զոր օրինակ, Օսիանայ հետեւեալ ստորագրութիւնն Թուրմարի աղջկան:

«Աւելի սպիտակ էր նա քան զփրփռը հովածով ալեաց. կը փայլէին իւր աչքեր առտեղաց շաղով. եւ իւր շնորհագոյ զէմբը՝ անպիտան նման սեւ գանգուրներով պատած՝ կը շողար ինչպէս ծիածանն յետ մրրիկն»:

8. Զուտ զգեցնակալական դիտակեանէ նկատելով զորք մը աւելի կամ նուազ արժէք չունենար այս կամ այն ինչ սոճով զբուռն բլլալով. անոր արժանիք՝ անոր յատկութեանց վրայէն կը չափուին եւ զորքած տպաւորութեան աստիճանէն: Մեր զգացմանց բնական անկասկածները կ'ապստամբի ո՛ր եւ է մտացածին օրնադրութեան զէմ որ ջանայ զինք հարկադրել այս ինչ կերպով մտածուած եւ

արտադրուած բանի մը հանելու եւ համակրելու՝ եթէ այդ բանն զմեզ չյուզեր, եւ կամ ընդհակառակն՝ անտարբեր տեսնելու բան մը որ մեր սիրտը կը յուզէ: Նոյնպիսի մոլորութիւն մը կ'ըլլար երթադրել թէ Աստուած այս ինչ ժամանակի եւ այս ինչ ազգի միայն շնորհած է գեղեցիկը բացատրելու եւ ըմբռնելու ձիրքը, եւ այնուհետեւ դատապարտած է մարդկութիւնը ամուլ հետեւողութեան: Արդէն մատենագրական պատմութիւնը կը հերքէ այդ սխալ որ ամբողջ գեղարուեստները ու զարդարները պիտի զրկէ իրենց երկնաւայաց խոյանքն անոնց կապիկ դեր մը միայն առաւ համար: Ամէն անաշտ միտք այս կերպով կ'ըմբռնէ զորք՝ ուստի անտարբեր կը մնայ վրդակաւ դասական եւ վիպական անուամբ ճանշցուած զանազանութեանց որ այնչափ բուռն եւ աննշան պայքարներ յարուցած են: Ամէն ազգ իւր ընտանեան՝ բարուց եւ պիտոյից համեմատ ընդհանուր կերպ մ'ունի որ իրեն կը պատկանի եւ սրուն փոքր ի շատ եւ անզգալի կերպով կը համաձայնին իւր արտադրած հանճարներն. ինչպէս ամէն կլիմայ ունի իրեն յատուկ որպիսութիւնները իւր բուսական՝ հանրային կամ կենդանական թագաւորութեանց մէջ: Մեծամեծ հանճարներն սուսմասերելու է ոչ թէ անոնց զորքերուն հետեւել ջանալով — որ անկարելի էր — այլ անոնց զորքելու եղանակին հետեւելով ի ինչիք գեղեցիկն: Այսպէս ահա կ'ուռնանա եւ կը գեղազարդին գեղարուեստից եւ զարդարեանց արտադրութիւնը՝ ինչպէս զրախտ մը որ փոխանակ իւր բնարձակ տարածութիւնը միօրինակ մէկ ծաղիկով մը լեցնելու, ամեն տեսակի դոյներով բուրմամբ՝ ձեւերով եւ տեսքով՝ բնորոշագոյն ծաղիկաց հաւաքածոյ մը կ'ընծայէ:

9. Ոնց բաղդատութեան վրայ ըստ կարի աւելի որոշ գաղափար մը տալու համար՝ ժամանակաւ՝ ազգաւ՝ կրթութեամբ եւ կրօնիւ իրարմէ բոլորովին տարբեր բանի մը հրաշակերտներ՝ ամփոփելով միայն ըստ ներշնչման ժամանակին՝ զուգակշռեց:

Անունը առ այս.

1. Սոփակի Անտիգոնէն եւ Շէքսպիրի Քորսուէնան (Լիւ թալար):

2. Իլիականն, Ալեքսանդր և Ֆրիդլանդեր :
3. Սաքունգայան և Էլմանդէլիանն , ուրով հիլլէն՝ անդլիական՝ արարացի՝ սքանդինաւ՝ հնդիկ և ամերիկեան քանի մը հանձարներ իրարու մօտ բերած պիտի ըլլանք՝ և այնու հակադրութիւնն աւելի զգալի պիտի ըլլայ :

Շարաշարերի

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԶԻՆԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԶԻՆԱԿԱՆ ինդիքը ուր որ էր ամիս մը առաջ, կրնանք ըսել որ նոյն կացութեան մէջ է գրեթէ, և ընտա յառաջացած չէ զեւթի լուծումն ոչ Եւրոպիայ և ոչ Արեւելի կողմէն : Թարմարութեան մը ամենէն դժուար կէտն է իշխան թիւանի և բարձրաստիճան պաշտօնէից պատուհասը, զոր կը պահանջեն եւրոպացի պիւտագէտը, մինչ չինական Արքունիքը շատ տեսակ փոփոխեց կամ ձգձգեց այդ կէտը, այդպէս ջանալով դռնէ ազատել գթիւան իշխանը, հայր թագաժառանգ իշխանին : Եւրոպացի դեսպանը և զօրավարը հաստատուն կ'ուզեն մնալ իրենց պահանջին վրայ, նա մահաւանդ զԶինաստան աւելի վախճնելու համար, մարաշխան Վալտէրէ մեծ արշաւանք մը պատրաստեց Զինաստանի ներսերը : այդպէս նաեւ Արքունիքը բռնապատեց դառնալու ի Բէքին. վասն զի առանց այդ դարձին չէ կարելի ոչ մի ինչ հաստատուն կարգադրել ի Զինաստան : Արքունիքը Վալտէրէին արշաւանքի լրոյն վրայ ստանեցաւ : Փետրուար 25ին գաշնակից զունդերուն առջև զլիսատուեցան յանցաւոր պաշտօնեաներէ երկուքը և արքունիքը խոստացաւ զարհան պատաշ ի Բէքին. որով գերմանացի մարաշխանին սպաննալիքը առ ժամ կախ մնաց : Բայց ապա վարպետ խոստմունքներով ահաւոր գժառութիւն մը ձգեց Ռուսիայ և Անգլիոյ մէջ, որոնք երկուքն ալ

կը մրցին ի Զինչին մաս մը հոգոյ վրայ իրիւ իրենց շնորհալ նախնապէս : Եւ միջոցով սպաննական զիբք մը կ'ստանայ :
Ով որ քիչ մը ուսումնասիրած է այդ ժողովրդը բարքը և պատմութիւնը, կրնայ ապահով ըլլալ որ ընտա չէ կարելի լուսաւնի հրամանաց և խոստմանց վրայ և դեռ շատ հակառակընդդէմ լուրեր պիտի ընթեռնունք : Արքունիքը յետին փորձը պիտի ընէ ազատելու յուզման զլիսաւորներն զով որ կարեւոր, այդ պատճառաւ ոմանց զլիսատու մահաւանդ թիւանինը մինչև հոկտեմբեր կ'ուզէ ձգել կամ արտորով լինցնել ինդիքը : Այժմ կը հռչակուի եւս որ իշխանն թիւան փախած է : Եւ որքեօք Եւրոպացաց զէմ այդ ահաւոր տեսլութեան մէջ Արքունիքն ալ լռելիայն հաւանութիւն մը չունէր : Վասն զի այս անգամուան յուզումը չէր կրօնական, չէր ընդդէմ քաղաքացաց, այլ յուսահատ և անհաշիւ կորէ մը Եւրոպական ընդարձակ միջամտութեան զէմ, երկրին ամէն գործոց մէջ, լծելու ոչ ամէն անգամ օրինաւոր : Կրնա մը տեղացի ազնուապետականին ընդդէմ օտարին և անոնց՝ որոնք պաշտպան էին օտարին կամ անիչ կախումն մը ունէին : Բէքինի կաթոլիկ Եպիսկոպոսը, Գերապայծառ Ֆալիէ, Զինական այս յուզումը Գաղղիայ 1871 Հասարակավարչութիւնը (Commune) կուշած է, իբր զարթուն Հասարակութեանց և ազգային զազախարին : Երբ ամիս ու կէս առաջ Գերապ. Ֆալիէ հասաւ յԵւրոպա ամէն մեծ լրագրաց տեղեկագիրքը զիմեցին ի փօր-Սայիտ, Մարսէլ և Բարիզ մահաւանս իմանալու Գերապայծառ Ֆալիէ, Բէքինի զէպքերը և իւր պատողութիւնը : Ամէն լրագիր զայն հրատարակեց իբր պատմական յիշատակարանն մը և յապազային իբր ակադեմիայի արքունիքը : Երբ ամիս առաջ արքունիքը իր զինքը, նա մահաւանդ որ ի Գաղղիա շատ մը հակակզեցական անձինք ուղեցին այլալիւ զէպքերը, և մինչև հրատարակեցին որ Գերապայծառ Ֆալիէ հրաման տուած էր կողոպտելու Բէքին : Եւ Գերապայծառ Ֆալիէ բոլորեցած է որ սրբազորին պատմութեան այս պիտի կէտ մը, և ճշգրիտը պատմած է :